

INTELECTUALUL PROPAGANDABIL *Intellectuals and Propaganda*

Nicoleta SĂLCUDEANU, Scientific researcher Ph.D.,
“Gheorghe Șincai” Institute for Social Sciences and Humanities

Abstract: At the moment, the intellectuals are forced to redefine their position and role. In a world of "weak thought", he would not exist otherwise than as any other man. But because we are not living in a world of „weak thought”, even if we delude ourselves, the intellectual can become a simple pawn implanted in different societal configurations, from foundations that promote civil ideals to international consortia, from subtly politically colored stipends to civil society. Between the latter and the entering of thought into captivity, the way is not too long and sometimes not even noticeable. The distance between the captive and free thinking is extremely short and Flaubert captures it beautifully in his strategy of denouncing the ready-made ideas apparently done just by their glorification. If assuming the role of public, civic and moral education through literature can be accepted as a real vector of affirmation, legitimizing and strengthening, ideology in mass culture and new media can be, in extreme cases, even its moral resignation by excess of ideology. In this case, as only pure aesthetics is quite moral, an exaggerated ethical and moral approach can lead to the destruction of morality in culture.

Keywords: intellectual, ideology, propaganda, morality, culture, civil society, politics, captivity of thought

Intellectualul este pus din nou, cum de altfel mereu, în situația de a-și defini poziția și rolul față de sine și față de ceilalți. Acest lucru se întâmplă și în România, dar cu unele particularități. Peste tot în lume, intelectualul poate deveni oricând un ostaș aflat în solda unei configurații societale, scurtând traseul dintre intelectualul angajat la cel înrolat. Spectrul eseului lui Julien Benda pare a nu-l părăsi în continuare, doar că aspectele trădării își schimbă configurația o dată cu timpurile, iar singura constantă pare a fi faptul că înfățișările obedienței rămân proteiforme. Obediența și îndochinarea toxică sunt posibile peste tot, de la fundații arondate unor idealuri civile la consorții internaționale, de la stipendii colorate subtil politic la societatea civilă. Între aceasta din urmă și intrarea gândirii în captivitate drumul nu e prea lung și, uneori, nici chiar sesizabil. Gândirea captivă nu e decât rezultatul „sofisticii și subterfugiilor gândirii ce și-a abandonat condiția morală”. Dar, așa cum avertizează Anton Carpinski¹, mintea captivă e și un dat general uman. „Failibil fiind, fiecare om prezintă în viața privată și în cea publică, nu o dată, simptomele «minții captive». Nimeni nu este scutit, din păcate, de absențe ale judecății libere și critice pe diverse perioade și în diverse ocazii”. Așadar nu suntem separați de propriile „limite intelectuale și vulnerabilități morale”. Dar misiunea noastră umană, mai ales ca intelectuali, ar fi adresarea către un „apel ființial și un exercițiu spiritual de conștientizare și autodepășire”, ca ființe comprehensive, *ființarea comprehensivă* reprezentând „acea stare de veghe și deschidere, de înțelegere cuprinzătoare a lumii și a universului pe care o dobândește omul failibil prin conștientizarea profundă a

¹ Anton Carpinski, *De la „mintea captivă” la cultura recunoașterii*, în vol. *Intellectualii și puterea*, coord. Vasile Boari, Natalia Vlas, Radu Murea, Institutul European, Iași, 2012, pp. 51-53.

participării sale la ființă”. Și nu în ultimul rând, misiunea unui intelectual este să recunoască, pe cât posibil, chipurile failibilității chiar și în sine însuși. Dintre toate locurile imaginate mai sus, societatea civilă este unul din căușurile cele mai naturale de unde „el ar trebui să se simtă îndatorat și răspunzător față de aceasta și nu față de puterea conducătoare”.² Fiindcă „situându-se deliberat de partea pasiunilor politice de rasă, clasă, naționalitate sau partid, intelectualii au abdicat de la menirea lor, aceea de a ține în frâu realismul popoarelor, prin sânguința de a se situa necondiționat de partea adevărului și a universalului”. Rolul intelectualului este de a „identifica adevărul și a-l comunica”. De aici însă și până la arogarea unui rol de îndrumător e cale lungă și riscantă fiindcă – se întreabă Leszek Kolakowski – „sunt intelectualii neapărat îndrumători mai serioși și mai infailibili decât alți oameni?” Răspunsul nu poate fi decât „Lunga istorie a teribilelor greșeli pe care mulți intelectuali din secolul nostru le-au făcut în alegerile lor politice, identificându-se zgomotos cu cele mai crude tiranii, este binecunoscută și a fost descrisă de nenumărate ori.”³

În cazul particular al României, rolul de „îndrumător”, de *main stream*, este arogat de o nouă nomenclatură, autoritară și maniheică, cu orientare de dreapta. Principiile doctrinare în jurul cărora se strânge noua nomenclatură sau „elită”, cum îi place să se autodenumască, sunt cuprinse în lucrări printre care cele coordonate de susținătorul Fundației CADI, Valeriu Stoica, de altfel unul din puținii doctrinari care reușesc să și-o expună în termeni ceva mai elevați. Surprinde în schimb sărăcia ideatică și limbajul extrem de limitat al celorlalți intelectuali, unii dintre ei de bună calitate, arondați acestei zone politice. Marca stilistică este în general una de lamentație colectivă și de învinuire a celorlalți, pe principiul că există o tendință canibalică a societății ce tinde să aglutineze și să reducă la propria mediocritate orice elită, elită care, firește, este singura ce cunoaște binele și valorile reale ale comunității. Grupajele de texte ce își propun să configureze și să coaguleze crema gândirii de dreapta, în ciuda titlurilor pompoase, au o înfățișare de literatură de consolare, de terapie de grup, ce repetă la unison aceeași mantră în miezul căreia se află ideea de ură care, de fiecare dată, aparține adversarilor.⁴

Un personaj nou, dar din ce în ce mai vocal, în spectrul intelectual românesc, este „ecologistul”. Aparent ținând ideologic de stânga, el este de fapt portavocea unor interese obscure, mai greu de descifrat, un pion în războiul dintre corporații. El este un *hipster*, un produs stânga „caviar”, ce militează împotriva poluării călărind biciclete „de fițe”, răsfățându-se cu produse de nișă, exclusiviste, iar nu din cele pentru restul vulgului, el este un rentier al protestului pașnic, dar vehement, pe care, dacă-l întrebi despre neajunsurile concrete, tehnice, ale obiectului protestului său nu știe să-ți răspundă decât în termeni vagi și mai degrabă în sloganuri. Discursul său este lipsit de originalitate și se reduce la un lanț logic de clișee. Nici acest tip intelectual nu se conține pe sine, nu-și este suficient sieși, ci este mereu prelungirea, extensia unei gândiri din afara sa. Una din cele mai recente manifestări ale sale pe scena românească este în plină derulare, este vorba de protestul din Piața Universității din București împotriva exploatarea de la Roșia Montană. Rămâne să urmărim resorturile și scopurile reale, dacă vor putea fi ele descifrate, ale acțiunii acestei tipologii intelectuale.

² Vasile Boari, *Intelectualii între trădare și elogiu*, *Ibidem*, pp. 7-25.

³ *Ibidem*, p. 15.

⁴ v. *Anatomia resentimentului*, ed. Vladimir Tismăneanu, *Noua școală de gândire a drepteii, Repere intelectuale ale drepteii românești*, ed. Cristian Pătrășconiu.

Insolit în configurația actuală, părând cu adevărat independent de orice sistem, este fenomenul *CriticAtac*, generat de un grup de tineri intelectuali ce se revendică de la stânga spectrului politic, generatoare de dezbateri foarte fertile, dar în aceeași măsură contestate de *main stream*, a cărui înverșunare este de înțeles. Chiar zilele acestea are loc o polemică între mai tânărul critic Paul Cernat (care, trebuie spus, nu este membru al grupării, ci doar observator binevoitor al acesteia) și Nicolae Manolescu, exponent al intelectualității conservatoare. Derularea acestei dispute merită urmărită, fiindcă ne poate furniza elemente importante asupra mersului dezbaterii de idei în viitorul apropiat și chiar mai îndepărtat. Ceea ce merită observat e că, după o lungă eclipsă, stânga își recapătă legitimitatea de partener de dialog cultural.

Într-un articol publicat în trei părți, în „Observator cultural”⁵, *Iluziile revizionismului est-etic*, același Paul Cernat aduce în discuție, poate pentru prima dată printr-un discurs echilibrat și eliberat de orice complexe, o problemă obsesivă a culturii române contemporane. Paul Cernat identifică „critica de front”, critica militantă, ca fiind subordonată unor principii care preschimbă „ordinea priorităților contextuale, respectiv suprapunerea deliberată între noțiunea de «scriitor» și cea de «intelectual public», de instanță civico-morală”. E importantă observația privind confuzia dintre ideea de „scriitor” și aceea de „intelectual public”, de „instanță civico-morală”, dar e și mai important să aflăm cauzele acesteia. Ea nu se face doar de astăzi (literatura română cunoaște un lanț întreg de asemenea confuzii voite și nevoite, începând cu acțiunea pașoptistă), și nici nu se manifestă doar în fostele țări comuniste. Principalul vector al unei astfel de anacronii transplantate în prezent este mass media, deloc blamabilă, dar extrem de vulnerabilă la malversațiuni. Aceasta, precum de altfel toate noile media (blog-uri, facebook și alte rețele de socializare) de propagare a informației nu sunt străine de apariția acestei struțo-cămile ce se numește intelectual public. În climatul unei culturi a consumului se naște, iată, și intelectualul de consum. O dată consacrat mediatic, acesta se va folosi de influența acumulată și, de ce nu?! va și abuza de ea. Sau se va lăsa abuzat. E o formă viciată de neopașoptism care, spre deosebire de pașoptismul real, nu mai e necesară ca factor de direcție într-o societate trecută de majorat, dar se proclamă ca atare în pofida climatului pluridirecțional, profitând de unilateralitatea mijloacelor publice avute la dispoziție prin care își poate exercita puterea. Iar puterea înseamnă instituții, fonduri, notorietate. Acestea nefiind criterii intrinseci ale culturii, ale literaturii în speță, apare ca lesne derapajul dinspre estetic către ideologic și politic; pentru că, până la urmă, cine altul decât politicul controlează și utilizează instituții, fonduri, notorietăți?

În ipostaza sa globalizată, profilul intelectualului public contrazice chiar ideea de intelectual, refuzându-i individualitatea și restrângerea severă a competenței exact la ceea ce conține ea. În linii mari, spre deosebire de intelectualul specializat și prob, intelectualul public se pricepe la toate, se pronunță despre toate temele în dezbateri, își estompează limitele competențelor, abandonează o abordare aplicată în favoarea unei generalizări vulgarizatoare, în schimb influențează direct și cu impact maxim. Se mai poate vorbi despre inocența „intelectualului mediatic” când revoluțiile, războaiele, iată, se fac prin televiziune și internet?! E retoric și naiv să ne mai întrebăm astăzi dacă mass și new media sunt un

⁵ Paul Cernat, *Iluziile revizionismului est-etic*, în „Observator cultural” (nr. 539-540-241/august 2010).

transportor insidios de ideologie și chiar de propagandă. Din păcate ideologizarea culturii prin mass și new media poate reprezenta, în cazuri extreme, chiar demisia morală a acesteia, prin exces de ideologizare. În cazul acesta, după cum doar estetica pură este cu totul morală, tocmai o abordare apăsător etică și morală poate conduce la nimicirea moralității în cultură. Rămâne să urmărim cu luciditate, și să amendăm, dacă este cazul, derapajele de la menirea strict culturală a intelectualului, în măsura în care discursul său tinde să distorsioneze și să manipuleze realitatea primă. În orice caz, orice discurs intelectual, indiferent de la ce coloratură ideologică se revendică, trebuie examinat cu spirit critic și discernământ, identificându-se prompt capcanele dogmatice ale acestuia.

Bibliografie

Anatomia resentimentului, ed. Vladimir Tismăneanu, *Noua școală de gândire a dreptei, Repere intelectuale ale dreptei românești*, ed. Cristian Pătrășconiu, Editura Curtea Veche, București, 2011.

Cernat, Paul, *Iluziile revizionismului est-etic*, în „Observator cultural” (nr. 539-540-241/august 2010).

Intelectualii și puterea, coord. Vasile Boari, Natalia Vlas, Radu Murea, Institutul European, Iași, 2012.